

**Господарське право:
особлива частина (правове
регулювання господарських
відносин в окремих галузях
економіки)**

У навчальному посібнику надано характеристику правовому регулюванню господарських відносин в окремих галузях економіки. Зараз в Україні функціонує 19 міністерств та велика кількість державних комітетів, комісій та інших центральних органів виконавчої влади, сформованих за галузевою ознакою. Тому схарактеризувати господарські відносини в усіх галузях економіки у межах одного посібника неможливо.

Курс лекцій складається із десяти тем, умовно поділених на регулювання відносин у реальному (6 тем) та фінансовому (4 теми) секторах економіки: в АПК, ГМК, електроенергетиці, будівництві, транспорті, сфері телекомунікацій, банківській сфері, сфері надання фінансових послуг, сфері обігу криптовалюти, біржовій сфері та фондовому ринку.

Для студентів, курсантів і слухачів закладів вищої освіти, аспірантів і вчених та усіх, хто цікавиться господарським правом та правовим регулюванням відносин у сфері економіки.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН	
У ГАЛУЗЯХ ВИРОБНИЧОГО (РЕАЛЬНОГО) СЕКТОРУ	
ЕКОНОМІКИ ТА ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ІНФРАСТРУКТУРИ	
Тема 1	
Правове регулювання господарських відносин	
в агропромисловому комплексі	7
Тема 2	
Правове регулювання господарських відносин	
у гірничо-металургійному комплексі	24
Тема 3	
Правове регулювання господарських відносин	
в електроенергетичній сфері	42
Тема 4	
Правове регулювання господарських відносин	
у сфері транспорту	77
Тема 5	
Правове регулювання господарських відносин	
у сфері зв'язку і телекомунікацій	166
Тема 6	
Правове регулювання господарських відносин	
у капітальному будівництві	182

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У ГАЛУЗЯХ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Тема 7

Правове регулювання господарських відносин у банківській сфері	201
---	-----

Тема 8

Правове регулювання господарських відносин у сфері надання фінансових послуг	221
---	-----

Тема 9

Правове регулювання господарських відносин у сфері обігу криптовалюти	248
--	-----

Тема 10

Правове регулювання господарських відносин у біржовій сфері та на фондовому ринку	288
--	-----

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	310
--	------------

ВСТУП

Господарські відносини у різних галузях економіки є складними, а часто достатньо складними, розгалуженими та суперечливими. Це викликається багатьма факторами, зокрема різноманітністю суб'єктів господарювання у них, територіальним (регіональним) фактором, фактором здійснення функцій з управління та регулювання абсолютно різними центральними органами виконавчої влади, фактором прийняття різних законів органом законодавчої влади та ін.

Важливість господарських відносин переоцінити неможливо, адже економіка є основою держави. Кількість грошей у державі визначає рівень її розвитку. А цю кількість видобувають суб'єкти господарювання у різних галузях та сферах.

Загалом в Україні діє 19 міністерств (проте за кілька місяців їх кількість може збільшитися або навпаки зменшитися). Крім них відносини в окремих галузях економіки регулюють різноманітні комітети, комісії, Національний банк України та ін. На відносини в окремих галузях економіки впливають різноманітні органи, що здійснюють контроль та проводять перевірки. На відносини у галузях економіки впливає саме суспільство, зокрема і громадянське, яке лише формується в Україні, суспільні та громадські організації. Не менший вплив здійснюють акти міжнародного та зарубіжного законодавства, а також зв'язки із закордонними суб'єктами господарювання, які активно інтегруються в українську економіку або є партнерами українських суб'єктів при їх інтеграції в економіку інших держав.

Посібник побудовано за структурою поділу економістами сфер та галузей господарювання на два сектори – реальний (виробничий) з доданням до них галузей інфраструктури, та фінансовий. Хоча такий поділ не є абсолютно вірним і може критикуватися, проте в даному випадку може бути доречним і зручним, зокрема в частині сприяння засвоєнню навчального матеріалу.

Переважає більшість матеріалу є власним доробком укладача, частину з якого було раніше опубліковано у навчальній і наукових працях. Також наведено положення нормативних актів, чинних на вересень 2020 року, і надано їх стислий коментар.

Укладач посібника не претендує на абсолютну істину і повноту викладення правового регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки. Але посібник може бути корисним як авторський варіант роз'яснення і тлумачення правового забезпечення відповідних відносин.

РОЗДІЛ 1

Правове регулювання господарських відносин у галузях виробничого (реального) сектору економіки та окремих галузях інфраструктури

Тема 1

Правове регулювання господарських відносин в агропромисловому комплексі

1. Особливості господарських відносин в АПК та харчовій промисловості.
2. Види та правовий статус суб'єктів господарювання, які є учасниками відносин в АПК та харчовій промисловості.
3. Господарські договори і відповідальність в АПК та харчовій промисловості.

Ціль заняття – визначити особливості господарювання в АПК і харчовій промисловості та правовий статус суб'єктів, що виготовляють продукцію або надають послуги у цих сферах.

ПИТАННЯ 1.

Особливості господарських відносин в АПК та харчовій промисловості

ОСОБЛИВОСТЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ Є:

- наявність основного засобу виробництва – землі, якість і родючість якої впливають на результати господарювання;
- здійснення виробництва на великих площах;
- сезонний характер виробництва;
- залежність від природно-економічних умов регіону країни;
- поєднання процесу відтворення з процесом зростання та розвитку тваринництва і рослинництва, а також із відтворенням родючості землі.

Споконвіку характерними рисами, притаманними менталітету українців, були **кордоцентризм** (від слова «кордос» – серце), тобто підвищена духовність, гуманізм і людяність, та **геоцентризм** (від слова «гео» – земля), тобто всебічна повага і пошана до землі, як основи життя та основного засобу виробництва. Саме родючість землі вкупі із кліматичними умовами господарювання визначали дохід селянина-власника, а пізніше – аграрного підприємця. Родючість верхнього шару землі (гумусу) в Україні тривалий час була найвища у світі. Сьогодні у паризькому музеї зберігається еталон гумусу в обсязі рівно один кубічний метр, привезений із села у Харківській області.

Проте сьогодні не всі аграрні підприємці і далеко не всі власники землі чи земельних паїв є успішними. Прошарок працьовитих, а тому заможних селян жорстко знищувався радянською владою протягом усього ХХ століття. Можна назвати 1917–1920 роки після розпаду Російської імперії; 1920–1924 – роки проведення політики військового комунізму на селі, а по суті пограбування українських

сіл. 1929–1935 – перші роки індустріалізації та відтоку селян до міст; 1932–1933 – роки штучного голодомору, коли радянська влада через опасіння бунтів і невдоволень найбільш працьовитих селян та небажання вступати до колгоспів, фізично знищила до 7 мільйонів селян у східних та центральних областях України; 1934–1939 – роки найбільш жорстоких політичних репресій на території України, жертвами яких часто ставали найбільш працьовиті селяни, справжні господарі на землі; 1939–1945 – роки II світової війни, під час якої на території України відбувалися найбільш запеклі бойові дії, було знищено тисячі сіл; 1947 – рік післявоєнного голоду; з середини 1950-х до наших днів – політика, а пізніше тенденція зневажливого ставлення до селянина, його праці і, як наслідок, постійний відтік молоді до міст, а останніми роками – за кордон.

Настільки глибокий екскурс у новітню історію України був необхідний для розуміння того, чому сьогодні часто неефективно використовується земля як основний засіб виробництва в АПК і чому за великим рахунком відсутній реальний господар на селі.

Слід трохи докладніше пояснити особливості сільськогосподарського виробництва в Україні. Стосовно **наявності основного засобу виробництва – землі, якості і родючості якої впливають на результати господарювання**, було сказано вище.

Стосовно **здійснення виробництва на великих площах** слід пояснити, що сьогодні 73% земель в Україні віднесено до земель сільськогосподарського призначення, на яких агропромислові виробники займаються рослинництвом та тваринництвом.

Наступна особливість – **сезонний характер виробництва** – вказує на те, що в Україні не можна весь рік вирощувати певну культуру. Для кожного виду діяльності в АПК є свій час, на що слід звертати увагу. Відповідно, це враховується при кредитуванні агропромислових виробників, закупівлі ними паливно-мастильних матеріалів, реалізації ними товарної продукції тощо.

Наступна особливість – **залежність від природно-економічних умов регіону країни** – вказує на те, що навіть в межах України у різних регіонах виготовляється різна продукція АПК, наприклад, виноград – в Одеській області та АРК, соняшникове насіння – у Запорізькій і Донецькій областях, картопля – у Сумській та Чернігівській областях, квасоля – у Прикарпатті тощо.

Наступна особливість – **поєднання процесу відтворення з процесом зростання та розвитку тваринництва і рослинництва, а також із відтворенням родючості землі** – вказує на те, що земля як основний засіб виробництва потребує догляду та капітальних вкладень.

Взагалі через властивості землі та сільськогосподарського виробництва в епоху Середньовіччя сформувалася економічна течія фізіократів, які вважали, що багатство нації формується у виробництві, але виробництві лише сільськогосподарському під впливом сонячного випромінювання з використанням корисних властивостей землі та води і застосуванням людської праці. Ще 20–30 років тому ця течія критикувалася вченими-економістами та вважалася хибною, а сьогодні можна говорити про наявність певного сенсу у поглядах фізіократів. Тим більше, в час швидкого використання та перспектив повного вичерпання запасів, нафти, газу, металів та інших корисних копалин.

Наведені особливості мали місце завжди. Сьогодні на відносини в АПК України впливають і інші фактори та особливості.

НОВІТНІМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ Є:

- **неефективність розпаювання земель (селяни не стали власниками, землі орендуються часто іноземцями);**
- **нерозвиненість переробки продукції;**
- **використання земель для вирощування технічних культур, що збіднюють ґрунт;**

- екстенсивний спосіб господарювання;
- наявність держпідтримки хімпрому та металургії за рахунок АПК;
- тиск з боку урядів окремих європейських та інших держав з вимогою зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель.

Перша новітня особливість – **неефективність розпаювання земель (селяни не стали власниками, землі часто орендуються іноземцями)** – вказує на те, що сьогодні Україна є унікальною у світі державою стосовно питання реалізації права власності на землю сільськогосподарського призначення. Усі землі сільськогосподарського призначення є власністю держави. А громадянам та суб'єктам господарювання України передається право користування цією землею на строк до 70 років. При цьому окрема людина користується землею лише у межах паю, або двох, декількох чи багатьох земельних паїв. Іноземцю не можна бути власником паю. Тому іноземці масово орендують земельні паї у громадян України.

Громадянин України – власник паю не є власником самої землі. Під забезпечення у вигляді земельного паю селянин не може взяти достатньо великий кредит у банку, потрібний для закупівлі насіння, техніки, паливно-мастильних матеріалів, оплати праці співробітників тощо.

Тобто сьогодні ринок землі в Україні відсутній. Ситуація потребує змін. Але вони не зовсім доречні саме сьогодні, оскільки громадяни України не мають достатньо грошей, щоб купувати земельні ділянки для ведення сільськогосподарської діяльності за ринковою світовою ціною. Натомість такі гроші є у іноземних аграрних ТНК, які давно вимагають від президентів та урядів України відкриття ринку землі. Більшість селян – власників земельних паїв не хочуть або не можуть самотужки займатися підприємництвом у сільському господарстві. Тому вони чекають на відкриття ринку землі

та на нагоду дорожче продати свої паї, але вже не як паї, а як повноцінні земельні ділянки з конкретними географічними координатами. Такий можливий розвиток подій, пов'язаний із скуповуванням українських земель сільськогосподарського призначення міжнародними ТНК, є аргументом на користь заборони відкриття ринку землі. З іншого боку, прихильники відкриття ринку землі вказують на фактичне існування в Україні нелегального ринку землі, коли різноманітними незаконними способами здійснюється захоплення чи викуп земельних ділянок з наступною легалізацією права власності на неї.

Друга новітня особливість – **нерозвиненість переробки продукції** – по суті не є новітньою. Це є наслідком радянського екстенсивного способу господарювання взагалі, та в секторі АПК особливо. На жаль, в Україні досі недостатньо розвинений напрямок переробки товарної сільськогосподарської продукції. Тому така продукція найчастіше продається як сировина, з якої іноземні переробники виробляють кінцевий продукт, який із доданою вартістю повертається в Україну споживачеві.

Третя новітня особливість – **використання земель для вирощування технічних культур, що збіднюють ґрунт** – вказує на те, що сьогодні в Україні значні площі використовуються не для вирощування харчових чи кормових культур, а для вирощування технічних культур – ріпаку, льону, коноплі та інших. Такі культури найчастіше вирощуються орендаторами, особливо іноземцями. Вирощування таких культур потребує значних вкладень у добрива, полив та ін. Проте це робиться не завжди. За кілька років можна буде повернути власнику його паї із збідненою на мінерали землею і взяти в оренду нові в інших власників паїв. У цьому полягає українська частина проблеми. Світова частина проблеми полягає у тому, що сьогодні продуктів харчування, вирощених на усіх можливих

Книги, які можуть вас зацікавити

Закон України "Про міжнародне приватне право"

Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести

Кодекс України про надра

Кодекс України з процедур банкрутства

Загальна теорія права. Нормативний курс

Господарське право (загальна частина)

Перейти до галузі права
Господарське право та процес

Перейти на сайт →